

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofredactie: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Telefoon 2077. Mederedacteuren: Jos. Cremers, Looiersgracht 5, Maastricht, Tel. 208. Dr. H. Schmitz S. J., Ignatius College, Valkenburg (L.), Telef. 35. R. Geurts, Echt. Penningmeester: ir. P. Marres, Villa „Rozenhof“, St. Pieter-Maastricht, Postgiro 125366. Drukkerij v.h. Cl. Goffin, Nieuwstraat 9, Telefoon 45.

Verschijnt Vrijdags voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan alle Leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 3 Jan. 1934. — Contributie 1934. — Nieuwe leden. — Verslag van de Maandelijksche Vergadering van 6 Dec. 11. — Jos. Cremers. Pater Heinrich Klene S. J. — C. M. van Eggermont. Wiedererzeugung in den Internodien einiger Holzgewächsen. (Zusammenfassung). Zweiter Teil. — C. Menozzi. Description préliminaire d'une espèce nouvelle de fourmi constituant un genre nouveau. — Korte Mededeelingen: Dr. H. Friese. Eine Dr. H. Friese. Eine neue Trigona von Sumatra (Hymenoptera uit Limburg. — G. H. Waage. Boekbespreking.

VERSCHENEN:

1e en 2e Aanvulling der

AVIFAUNA

van de Nederlandsche Provincie Limburg, benevens een vergelijking met aangrenzende gebieden door

P. A. HENS

UITGAVE 1926.

Deze aanvullingen beslaan 48 bladzijden, benevens 4 platen, en kosten slechts

1.50

Bestellingen worden ingewacht bij de

Uitg. M^{ij}. v/h. CL. GOFFIN

NIEUWSTRAAT 9, TEL. 45, MAASTRICHT.

Men gelieve hiervoor de bestelkaart op de achterzijde van dit omslag uit te knippen en ingevuld te retourneren.

UITGEVERS=MAATSCH^{IJ} v. h. CL. GOFFIN MAASTRICHT.

WIJ

vragen beleefd Uwe aandacht voor eenige, bij
bovengenoemde Uitgevers Mij. verschenen boeken:

P. A. HENS, Avifauna der Nederl. Provincie Limburg, benevens
eene vergelijking met die der aangrenzende gebieden.

Met 1e en 2e aanvulling Ingen. f 11.00 Geb. f 12.50

Mr. E. FRANQUINET, Maskeraad. Geb. f 2.50

— Vogels vliegen over Limburg. f 0.90

— Boerderij-Typen in Limburg. f 0.65

AD. WELTERS, Gids door de O. L. Vr. Kerk van Maastricht
f 0.50

— Gebedenboekje tot de Sterre der Zee. In linnen bandje f 0.90

In leer met goud op snee f 2.00

JAN STORMEN, Wondere Legende van Sint Servaas. f 0.30

MAX BIBER, Gas, Granaten en Soldaten. Uit den grooten
Wereldoorlog 1914—1918. Ingen. f 2.25

Geb. f 3.00

B. F. PEETERS. Voorschriften van den Hoofdingenieur der
mijnen, met tweede opgave van wijzigingen in de uit-
gave 1930, tevens eerste opgave wijzigingen in de uit-
gave 1932 f 2.55

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofredactie: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Telefoon 2077. **Mederedacteurs:** Jos. Cremers, Looiersgracht 5, Maastricht, Tel. 208. **Dr. H. Schmitz S. J.**, Ignatius College, Valkenburg (L.), Telef. 35. **R. Geurts**, Echt. **Penningmeester:** ir. P. Marres, Villa „Rozenhof“, St. Pieter-Maastricht, Postgiro 125366. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstraat 9, Telefoon 45.

Versijnt **Vrijdags** voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan alle Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 3 Jan. 1934. — Contributie 1934. — Nieuwe leden. — Verslag van de Maandelijksche Vergadering van 6 Dec. 11. — **Jos. Cremers**, Pater Heinrich Klene S. J. — **C. M. van Eggermont**, Wiedererzeugung in den Internodien einiger Holzgewächsen. (Zusammenfassung). Zweiter Teil. — **C. Menozzi**, Description préliminaire d'une espèce nouvelle de fourmi constituant un genre nouveau. — Korte Mededeelingen: **Dr. H. Friesc**, Eine neue Trigona von Sumatra (Hymenoptera apidae); Collembola uit Limburg. — **G. H. Waage**, Boekbespreking.

Maandelijksche Vergadering op WOENSDAG 3 JAN. 1934

in het Natuurhistorisch Museum, precies 6 uur.

CONTRIBUTIE 1934.

Ter vermijding van onnodige kosten verzoekt de Penningmeester den leden dringend de contributie voor het verenigingsjaar 1934, ten bedrage van f 3.50, op het nummer 125366 van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg bij den Postchèque en Girodienst te doen overschrijven of te doen storten voor **1 Februari 1934**.

Na 1 Februari e.k. zullen de niet betaalde contributies per postkwitantie worden geïnd met bijrekening van f 0.30 voor de daarvoor noodige onkosten.

NIEUWE LEDEN.

Ir. Max Thywissen, Venlo; Jacp. L. Grubben, architect, Blerick; L. W. Berg, Eburonenweg 22, Maastricht; Broeders der Onbevleete Ontvangenis, Brusselschestraat 38, Maastricht.

VERSLAG VAN DE MAANDELIJKSCHE VERGADERING OP WOENSDAG 6 DEC. 1933 IN 'T MUSEUM.

Aanwezig de dames: C. J. C. Meertens-Caenen, A. Kemp-Dassen, B. v. Itallie, B. v. Kan en de heeren: Jos. Cremers, Fr. v. Rummelen, P. Mar-

res, L. Grossier, Edm. Nyst, M. Kemp, L. Berg, L. Grégoire, P. Bouchoms, H. Jongen, M. Mommers, Panhuysen, K. Stevens, V. Smeets, N. Boerma, D. v. Schaik, Fr. Sonnevile, Br. Bernardus, R. Schoonbrood, J. Maessen, Meertens, J. Schulte en G. Waage.

De Voorzitter opent de vergadering met een woord van welkom en geeft den heer **Waage** het woord. Namens Pater Schmitz deelt spr. een nieuwe Limburgsche vindplaats mede van de Bryozo *Plumatella repens* (L.) Blainv. (= *campanulata* Gmel). Zij komt voor onder steenen in de vijvers van het Haasdal bij Houthem. De afmetingen der statoblasten komen precies overeen met de opgaven van Leunis' Synopsis d. Tierkunde II, die voor de determinatie gebruikt werd.

De heer Sonnevile toont een exemplaar van de Kleine Jager, *Siercorarius parasiticus*. 't Exemplaar is bemachtigd op 14 October 1933 te Maastricht.

In de „Avifauna der Ned. Provincie Limburg“ zegt Hens van dezen vogel 't volgende:

Een toevallige gast. Den 19den Augustus 1904 werd een jong exemplaar onder Nederweert geschoten, hetwelk zich thans bevindt in de collectie Beckers, alwaar ik het gedetermineerd heb.

In de Rijnprovincie zeven maal bemachtigd, o.a. niet ver van onze grenzen bij Geldern, 1887, Viersen omstreeks 1880 (le Roi, V. f. d. R. p. 24) en bij Hetzerath in den Eifel, September 1909 (le Roi u. H. Freih. Geyr von Schweppenb. „Beiträge“, p. 9).

Op de Belgische kust is deze species een onregelmatige verschijning. Na winterstormen soms op de Schelde tot bij Antwerpen (Dubois N. R. d. O. p. 167).

In ons land worden meerdere malen na stormweer exemplaren dezer soort in het binnenland bemachtigd, o.a. 7 Sept. 1909 bij de Pyramide van

Austerlitz in de provincie Utrecht en 26 Augustus 1912 na den hevigen storm, een te Doornspijk in Gelderland (R. Baron Snouckart van Schauburg. Club v. Nederl. Vogelk. Jaarb. 1915, p. 123). De ter plaatse vermelde vogel van Elspeet, welke zich in mijn collectie bevindt, is m.i. een Kleinste en geen Kleine Jager.

De heer Sonnevile schenkt dezen zeldzamen vogel aan 't Museum, waarvoor de Voorzitter hem hartelijk dank zegt. Tevens toont de heer S. een teek, gevonden op een ree, een kevertje gevonden op een Bonten Specht en een vlinder, levend gevonden in een tros bananen, ingevoerd van uit Columbia. De heer Bouchoms toont een stuk steen, oogenschijnlijk bestaande uit een aantal aanéengekitte stukjes grind. De heer v. Rummelen zegt, dat dit een eigenaardig gevormd stuk ketelsteen is. Verder toont de heer Bouchoms een stuk hout met vraatsporen en vraagt welk insect zulke sporen achterlaat. De Voorzitter heeft 't stuk gezonden naar Prof. Roepke en deze was zoo welwillend 't volgende te berichten.

Naar aanleiding van het mij gezonden stukje hout kan ik U mededeelen, dat de aantasting niet teweeg is gebracht door een of ander insect, maar het gevolg is van een hout-vernielende zwam, wier mycelium-draden de zachte deelen van het hout hebben afgebroken.

Volgens de literatuur moeten sommige Polyporaceeën-soorten een dergelijke karakteristieke houtbeschadiging teweeg brengen. Verder vind ik het geslacht Stereum als oorzaak vermeld.

Ik zal het stukje hout bij de eerstvolgende gelegenheid nog aan onze mycologen toonen. Mochten deze nog bijzondere gegevens verstrekken, dan zal ik U gaarne verder inlichten.

Wij zeggen Prof. Roepke van harte dank voor zijn inlichtingen.

Namens den heere J. H. H. de Haan (Weert L.) doet de Voorzitter de volgende mededeeling :

Een merkwaardige ontmoeting met een huisrat,

Epimya Rattus L.

Op 21 October l.l. bevond ik mij in de bosschen tusschen Weert en Budel, toen ik plotseling op een boschweg iets zag bewegen. Ik bleef staan en tot mijn verwondering kwam een $\frac{3}{4}$ volwassen huisrat met schuin opgeheven staart naar me toe. Op ongeveer een halven meter afstand bleef ze zitten. Roerloos, den bek bijna tegen den grond, de heldere oortjes horizontaal.

Voor eenigen tijd was in de nabijheid een spoorwegwachterswoning gesloopt en verondersteld mag worden, dat het hier een nazaat van een destijds uitgeweken rattenfamilie betrof.

Al spoedig kwam ze mij besnuffelen en bleef rondom mij loopen. Nadat zulks eenige minuten geduurd had, ging ze tegen een den in de zon zitten met den rug naar me toe gekeerd, zonder dat ze mij zien kon en scheen mij dus volkomen te vertrouwen.

Ik ging naast haar zitten en streek haar zacht over den rug, waar ze niets op tegen had. Toen echter tamelijk hardhandig tegen de haren in ge-

stroken werd, achtte ze het gewenscht hiertegen te protesteeren en draaide zich haastig om, teneinde een oog in 't zeil te houden.

Na enkele oogenblikken scheen er iets tot haar reukorganen door te dringen. Ze stak den neus omhoog, richtte zich plotseling op de achterpooten tegen den den op, snuffelde nog even en sprong toen omhoog om iets, dat oorspronkelijk buiten haar gezichtsveld lag, snel te grijpen en in een minimum van tijd te verorberen. Dit had zich in zoo'n korte spanne tijds afgespeeld, dat het mij niet mogelijk was te constateeren, wat zij met zoo veel appetijt consumeerde.

Dit had er haar blijkbaar aan herinnerd, dat ook op een mooien herfstidag de maag niet verwaarloosd mag worden. Dus toog zij maar onmiddellijk op het oorlogspad. Ze liep tusschen mijn knieën door — voor haar mogelijk een belangrijk strategisch bolwerk — tuurde even met den neus omhoog om zich heen en begon haar onderzoekings-tocht door heidestruiken en wagensporen. Alles werd ijverig onderzocht. Ging het omlaag dan sleepte de staart. Ging het omhoog, dan werd ook de staart omhoog geheven. Op vlak terrein deed ze dit, als ze zich snel wilde verplaatsen. Veel leverde haar dezen strooptocht niet op.

Toen ik met mijn mond een zacht geluid maakte, kwam ze weer aanstonds op een holletje naar me toe. Ik hield haar een vinger voor. Ze besnuffelde even het vreemde voorwerp, hetwelk haar zoo brutaal onder den neus gehouden werd; ging dan plotseling op haar achterste pootjes zitten en sloeg haar voorpootjes, waaraan zich zeer scherpe nagels bevonden, om mijn vinger. Dit was voor mij het sein, om haastig terug te trekken.

Onwillekeurig dacht ik aan Alois Siebenpunkt's gedicht „Der Menschenfinger“ uit Bonsels „Die Biene Maja“.

Deze aardigheid werd nog verschillende malen herhaald en de rat werd fanatiek. Ze ging tot achtervolging van mijn vinger over. Overal schoot ze hem achterna. Toen ik hem boven een heidestruik hield, klom ze tegen de dunne takjes omhoog, welke onder haar gewicht flink doorbogen, hield zich met de achterste pootjes aan een takje vast, richtte zich zoo op en sloeg weer naar mijn vinger. Op een zeker oogenblik was ik een ondeelbaar moment te laat. De rat had me met haar bek te pakken. Ik trok terug en ze maakte een luchtreis van eenige meters, om weer boven in een anderen struik te belanden. Het bloed liep uit mijn vinger.

Maar wie verwachtte, dat mijn hardhandige speelgenoot, nu het spel al op zoo'n hypermoderne aëronautische wijze werd gevoerd, genoeg van haar, wellicht eerste ontmoeting met den mensch zou krijgen, had buiten den waard, in casu mijn ratje, gerekend. Ze bleef bij mij en was er zelfs blijkbaar niet het minst door verschrokken. Ik voelde er echter weinig voor mijn vinger nog verder te laten perforeren en nadat de rat moest constateeren, dat het met deze aardigheid blijkbaar ten einde was, ging ze maar weer rondom me op zoek tusschen paddenstoelen, dennenappels, heide en gras, om iets van haar gading te vinden.

De zon was intusschen ondergegaan en zoo werd

ik genoodzaakt dit zonderling „rendez-vous” af te breken.

Vervolgens doet de Voorzitter een mededeeling over:

Land- of Vuursalamanders,

Salamandra salamandra (Linnaeus) bij Epen, L.

In de pas verschenen „Mitteilungen aus dem Zoologischen Museums in Berlin”, 19 Band, ausgegeben am 29 Sept. 1933 — bevindt zich over dit dier een uitgebreide studie van de hand van Günther Hecht.

In dit artikel zijn ook verwerkt de verschillende mededeelingen, welke we over 't voorkomen van den Landsalamander in Limburg, in den loop der jaren deden in 't Natuurhist. Maandblad (2e jaargang p. 26; 4e jrg. No. 7; 13e jrg. p. 132; 16e jrg. p. 43; 17e jrg. p. 62—64 en p. 126—127).

Dat de Landsalamander ook in Epen werd aangetroffen, zal men in deze mededeelingen niet vinden.

Wel hebben we, we meenen in 1920, aldaar naar *Salamandra salamandra* (Linnaeus) gezocht, maar zonder resultaat.

Ons was toch ter oore gekomen dat larven van dit beestje gezien waren in een bronputje in de buurt van Epen.

't Is niet onmogelijk, dat 't tijdstip, waarop we ons onderzoek ter plaatse instelden, ongunstig was. Meestal toch worden de larven van Landsalamanders in 't voorjaar geboren en blijven dan 3 tot 4 maanden te water.

Waar wij er naar zochten in de Paaschweek, kan 't best zijn, dat de larven toen nog niet geboren waren.

Maar, naar blijkt uit een schrijven, hetwelk ik nu ontving van Mejuffr. Wout van Iterson, biologisch studente te Utrecht, komt de Landsalamander wel degelijk bij Epen voor.

Dat schrijven toch luidt:

„Ik vond vroeger Landsalamanders in Epen in „een bronnetje; ze hadden nog kieuwen en er waren er meer dan ik er ving. Ik werd toentertijd „ziek en bij mijn bed zag ik langzamerhand de „kieuwen verdwijnen.”

„Het bronnetje was in een wei links van de Geul „een beetje hooger op, bijna in 't bosch.”

Deze vindplaats van Mej. v. Iterson komt overeen met de plek, waar ik destijds ook gezocht heb met 't bovenvermeld negatief resultaat.

Ten slotte deelt de Voorzitter nog mede: Verleden week werden we vanwege Professor Bonnama te Groningen verrast met een partijtje Bryozoën uit de Kunrader koraalkalk. Hij had ze hierin gevonden bij 't zoeken naar Ostracoden en Foraminiferen en stond ze af aan 't Maastrichter Museum. Deze Bryozoën waren ons te meer welkom, wil in 't zoo overrijke Bryozoën-materiaal van Dr. Pergens, in 't Museum ondergebracht, Kunrader heelemaal niet vertegenwoordigd is. We zeggen Prof. Bonnama hartelijk dank!

De heer Sonnevile vernam van verschillende zijden, dat dit jaar geen kraanvogels trekkende over Z. Limburg waargenomen zijn. De heer Waage zegt, dat hij 3 troepen heeft gezien, 1 groote en

1 kleine troep vliëgend in zuidelijke richting, 1 groote troep vliëgend in westelijke richting. De heer de Wever te Nuth deelt ons per brief mede, dat hij 30 Oct. een troep kraanvogels heeft gezien in westelijke richting trekkend en op 4 Nov. 's middags om 1 uur een troep, waarvan de individuen verspreid vlogen, alsof ze wat zochten. Deze troep trok in Z. Z. O. richting.

De Voorzitter doet nu een mededeeling over wantsen.

In den loop van 1933 verzamelde ik zoowat 'n 500-tal wantsen in Zuid-Limburg (hoofdzakelijk in Maastricht).

Dr. A. Reclaire te Hilversum heeft ze thans gedetermineerd en kon, aan de hand van dit materiaal, verschillende notities maken van belang voor 't voorkomen van Hemiptera in ons gewest.

Verder bleek uit zijn determinaties, dat ons Museum door deze vangsten in 1933 werd verrijkt met 33 soorten nog niet in de collectie aanwezig, benevens met tal van exemplaren, welke maar heel slecht vertegenwoordigd waren.

Dr. Reclaire vulde de verzameling bovendien nog aan met 10 in de collectie ontbrekende soorten uit zijne private verzameling.

Zoodoende beschikken we thans in 't Maastrichter Museum over pl.m. 900 wantsen, omvattende pl.m. 200 verschillende soorten en variëteiten.

Den heere Dr. A. Reclaire 'n hartelijk woord van dank!

De heer Smeets schonk voor de bibliotheek 't boek van Maeterlinck „La vie des abeilles”. Aan den gever zegt de Voorzitter hartelijk dank.

Namens den heer van der Wiel verzoekt de Voorzitter toezending van nesten van zoogdieren. De Voorzitter wil zich met de verzending gaarne belasten en stelt zakjes beschikbaar om de nesten in te doen. De heer v. d. Wiel wil een onderzoek instellen naar de insectenfauna van zoogdiernesten. Wij hopen, dat enkele leden ons willen helpen. Adres van den heer P. v. d. Wiel is Corn. v. d. Lindenstraat 20, Amsterdam.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

PATER HEINRICH KLENE S. J.

Op de maandelijksche vergadering van Augustus l.l. deelden wij mee dat, dank Pater H. Schmitz, 't Maastrichter Natuurh. Museum in 't bezit was gekomen van 'n groote Vliegencollectie, destijds samengebracht door wijlen Pater Heinrich Klene S. J. te Valkenburg.

Van meer dan één kant werd ons gevraagd omtrent P. Klene in 't Maandblad 'ns wat nadere gegevens te willen mededeelen.

„Studies van zijn hand op entomologisch gebied — zoo zeide men — hebben we nooit onder oogen gehad.”

Helaas, da's waar!

Pater Klene toch heeft, hoe vaak men bij hem op publicaties van zijn kant aandrong, nimmer iets in 't licht gegeven.

Langs den weg timmeren lag niet in zijn aard, liefst werkte hij stil en in 't verborgene.

En toch is Pater Heinrich Klene 'n zeer merkwaardig man geweest, waard aan de vergetelheid te worden ontruk.

Hij zag 't levenslicht op 14 November 1845 te Oythe in Oldenburg.

Zijne ouders waren welgestelde boerenmensen. Tot op hoogen leeftijd vertelde hij graag nog van z'n kinderjaren in 't ouderlijk huis.

En altijd kwam dan weer opnieuw 't verhaal hoe hij op zekeren dag zijn rechterhand vrij ernstig bezeerde in 'n groot mes, 't welk door 'n ongelukkige beweging van den speelschen knaap van tafel viel.

De wijsvinger droeg daarvan nog immer de teekenen, gansch zijn verder leven toch is die stijf gebleven.

Dit was, zoo vertelde hij dan, de reden waarom hij voor den militairen dienst werd afgekeurd.....

Of Pater Klene ooit betreurd heeft 's Konings wapenrok niet te mogen dragen, betwijfelen we sterk. Immers, heel z'n lang leven is hij 'n Vredesengel geweest; allures van 'n Zoon van Mars bleven hem vreemd. Dit blijkt wel 't best uit 't feit, dat hij, ondanks z'n vele wetenschappelijke beslommeringen toch nog immer den tijd wist te vinden om niet zelden uren lang biecht te hooren, zieken en hulpbehoevenden op te zoeken, van af den preekstoel God's woord te verkondigen zoowel in Valkenburg als in welke parochie ook, die 'n beroep op z'n geestelijke hulpvaardigheid mocht doen.

Van 1860—1868 bezocht hij 't Gymnasium van Vechte. Z'n getuigschriften luidden: goed.

Alleen maar voor Physica en Natuurkennis gaf men hem 't testimonium: „Ziemlich gute Kenntnisse.“

Deze twee waren dan ook z'n lievelingsvakken! en de jeugdige student van toen ondervond wat latere jonge dito's ook zouden ondervinden, n.m.l. dat ze maar amper wisten te voldoen aan de eischen welke gesteld werden voor 'n vak, waarin ze zich op lateren leeftijd wereldnamen zouden overen.

Philosophie en natuurwetenschappen, later nog theologie volgde hij gedurende één jaar aan de toenmalige Akademie, thans Universiteit van Münster.

Den 30 Sept. 1869 trad hij te dezer stede in 't Noviciaat der Paters Jezuïeten.

De in Münster bereids aangevangen philosophische studiën zette hij voort in Maria-Laach, om ze met goed gevolg te eindigen in Blyenbeek (1871—1874). De vier daaropvolgende jaren bracht hij door te Feldkirch, waar hij zich bekwaamde in natuurgeschiedenis en tegelijkertijd aan 't hoofd stond als samensteller en beheerder van de natuurhistorische verzamelingen aldaar.

Hier had hij onder z'n leerlingen den zestienjarigen Erich Wasmann, den lateren zoo beroemden „Mierenpater“.....

Z'n theologische studies maakte hij in Engeland en zag zich op 4 Sept. 1881 tot Priester gewijd.

Gedurende de jaren 1883—85 was hij leeraar

in Natuurhistorie aan 't Gymnasium te Ordrup bij Kopenhagen in Denemarken.

Van hieruit maakte hij 'n studiereis naar de Faröer-eilanden.

Op verzoek van den Bisschop bezocht hij bij die gelegenheid de daar wonende Katholieken... twee oude mensen!... Deze Bisschoppelijke opdracht nam derhalve niet al te veel tijd weg van 't wetenschappelijk doel, waarmee Pater Klene z'n eilandentocht ondernomen had.

In de jaren 1886—1909 zag Feldkirch hem onafgebroken binnen zijne muren en wel als organisator en conservator van Museum en Botanischen tuin. Drie en twintig lange jaren heeft hij hieraan z'n beste krachten gewijd en van 't Museum 'n wetenschappelijke bezienswaardigheid gemaakt.

De heerlijke groep Alpendieren, aldaar te bewonderen, is o.a. zijn werk.

Maar toen in 1909 de intusschen wereldberoemd geworden Pater Wasmann uitkeek naar 'n assistent, zocht naar iemand, geschikt om 't overgrote materiaal van mieren en mierengasten, 't welk hem uit alle hoeken der aarde toestroomde, vakkundig te prepareren, ging de voormalige leermeester naar z'n oud-leerling te Luxemburg, die aldaar zijn verblijf had opgeslagen in 't huis van waaruit zoovele geleerde Jezuïeten toentertijd 't bekende tijdschrift „Stimmen aus Maria-Laach“ redigeerden.

En als praeparaator volgde hij Wasmann, toen deze in 1911 Luxemburg voor Valkenburg verwisselde.

Toegeerust met 'n gedegen biologische kennis, was hij in Valkenburg tevens Pater Dieckmann behulpzaam bij 't verzamelen van Plantengallen.

Dieckmann toch heeft zich op de studie dezer gallen gespecialiseerd en werd daarin trouw bijgestaan door Klene, totdat Pater Dieckmann in den pas overleden Pater Dettmer 'n waardigen opvolger gevonden had.

Gelukkig had intusschen nog 'n andere groep van dieren de bijzondere belangstelling van Pater Klene en wel die der tweevleugeligen, de Diptera.

Tijdens zijn verblijf in Valkenburg heeft hij aldaar jaar in jaar uit tot op den dag van sterven, vele duizenden vliegen en muggen verzameld.

Haast geen familie dezer zoo uitgebreide dierorde ontkwam aan z'n speurzinn; vele duizenden maakte hij buit, praepareerde ze zóódanig, dat Karl Landrock uit Brünn, die in 1924 de *Mycetophiliden* uit deze verzameling onder oogen kreeg en bewerkte, kon schrijven: „die Tierchen waren sauber und nett präpariert, man sah sofort die sakkundige Hand des Fachmannes“.

Zeer vele zijner vangsten heeft Pater Klene zelf met behulp van Schiners Fauna austriaca, Meigen en v. d. Wulp, Diptera neerlandica gedetermineerd. Bij tal van andere heeft hij zulks niet meer kunnen doen. Immers, we zeiden 't al: z'n buit bestond uit meerdere duizenden exemplaren.

Die wachten thans in 't Maastrichter Natuurhistorisch Museum, totdat specialisten zich over hen zullen ontfermen.

Wij hopen van harte, dat zulks in den loop der toekomstige jaren moge gebeuren.

De collectie verdient 't dubbel en dwars, te meer nog wijl ze 'n zuiver lokale is.

Met uitzondering toch van heel enkele exemplaren maar, werd gansch dit overrijk materiaal door Pater Klene gevangen te Valkenburg — in Valkenburg, waar hij op Zondagmorgen 19 November 1922 geheel onverwacht overleed, betreurd door alwie met dezen beminnelijken, goedhartigen mensch ooit in contact was gekomen.

JOS. CREMERS.

WIEDERERZEUGUNG IN DEN INTERNODIEN EINIGER HOLZGEWÄCHSE ZUSAMMENFASSUNG

von C. M. van Eggermont.

ZWEITER TEIL.

Im „Naturhistor. Maandblad“ vom 26 Februar, 31 März und 29 April 1932 haben wir die ersten Resultate unserer Untersuchung über die Wiedererzeugungsmöglichkeiten in den Internodiën mitgeteilt. Wir gaben damals eine Übersicht über den Verlauf bei *Aesculus hippocastanum*, *Salix cinerea*, *Acer dasycarpum* und *Ulmus campestris* (scraba).

Da die Untersuchung jetzt abgeschlossen ist, folgt hier das Ergebnis, das bei den im ersten Teil behandelten Holzgewächsen erzielt wurde.

Aucuba japonica.

Dies war ein Strauch mit einem Stammstück über der Erde. 17 Tage, nachdem der Ringelschnitt vorgenommen worden war, entwickelten sich aus schlafenden Augen unter dem Ringelschnitt 4 junge Stengelknospen und später noch ein paar. Sie wurden bald fortgenommen. 37 Tage nach Anfang unseres Versuchs wurde an der Unterseite des Ringelschnittes ein wenig Callus sichtbar. Es war ein weibliches Exemplar. Die Beeren entwickelten sich normal und die Samen hatten Keimkraft. Die Blätter wurden schneller gelb und dies blieb so während des folgenden Winters. Im folgenden Frühling aber wurden sie bald schwarz. Der Callusring an der Oberseite hatte stark an Dicke zugenommen, doch an der Unterseite war nichts zu sehen. Dieser Strauch starb ohne Regeneration, obgleich es möglich ist, dasz er dennoch das Vermögen hierzu besitzt.

Tilia platyphyllos.

Auch hierbei entwickelten sich ruhende Knospen (schlafende Augen). Am 39. Tage trat ein bedeutender Callusring auf an der oberen Seite des Ringelschnittes und am 55. Tage wurde auch der an der unteren Seite sichtbar. Am 50. Tage wurde die Farbe der Blätter ein bischen gelb und Mitte August war die Blätterfunktion zu Ende; am 2. September war an diesen Bäumen kein einziges Blatt mehr. Regeneration hatte bis jetzt nicht stattgefunden. Im Frühling 1932 entwickelten sich aufs neue Blätter, aber später als bei denen, welche nicht geringelt worden waren; sie waren und blieben

jedoch kleiner. Im Frühling 1933 waren zwei von den drei Exemplaren tot und bei dem dritten fing noch eine Blattentwicklung an, konnte sich jedoch nicht durchsetzen. Auch bei den Blättern fand keine Wiedererzeugung statt.

Populus alba.

Hierbei entwickelte sich sowohl an der oberen als an der unteren Seite des Ringelschnittes ein bedeutender Callusring. Der untere Callusring zeigte im folgenden Frühling sehr starke Runzeln (S. Photo 1) und es stellte sich heraus, dasz sich hierin ein leerer Raum gebildet hatte. Alles wies darauf hin, dasz die Wiedererzeugung auftreten würde, allein die hierzu erforderlichen Faktoren waren nicht vorhanden. Es ist nämlich unsere feste Überzeugung, dasz jeder Pflanzenteil das Vermögen zur Wiedererzeugung besitzt, wenn wir ihn nur in jene Lage versetzen, in welcher solches möglich ist. In der Nähe der geringelten Exemplare standen noch andere, die abgesägt wurden und auf einigen dieser Stümpfe entwickelte sich ein Callusring und Wiedererzeugung fand statt (S. Photo 2.). Hunderte von Vegetationspunkten beisammen.

Die geringelten Bäumen bildeten im folgenden Frühling zwar Blätter, aber diese wurden nach einiger Zeit schwarz.

Es steht jetzt fest, dasz der Regenerationsstoff nur eine bestimmte Zeit zur Wiedererzeugung im Stande ist. Dieser Stoff wird vermutlich angeführt mit der Nahrung aus den Nahrungsspeichern (S. später bei *Sparmania*).

Wenn noch grüne Blätter da sind, welche allmählich absterben, dann ist dies die Ursache, dasz man ihr Vorhandensein nicht bemerkt.

Sparmania africana.

Bei dieser Tiliacee macht sich nachdem ein Phloemring weggenommen worden ist, ein starker Wuzeldruck bemerkbar und der hervorquellende Saft fühlt sich schleimig an. An beiden Seiten treten Callusgewebe auf und aus dem oberen Gewebe entwickeln sich eine grosse Anzahl Wurzeln (S. Photo 3.). Aus dem unteren Callusring entwickelt sich nichts, und die Blätter werden je länger je gelber, wenn die Pflanze eingeht ohne Wiedererzeugung. Versucht man es anders, nämlich dadurch dasz man den Stamm ganz durchschneidet, sodasz nur ein Stumpf stehen bleibt, dann entsteht hierauf ein Callusring und zu gleicher Zeit Wiedererzeugung einer grossen Anzahl Stengelknospen. Bisweilen dauert dies ungefähr 60 Tage, bei anderen Exemplaren haben wir beobachtet, dasz die Entwicklung sogar in 42 Tagen vor sich ging. (S. Photo 5.).

Dasz die Wiedererzeugung nicht auftritt bei einem geringelten Baum mit Blättern, schreibt man dem Umstande zu, dasz vermutlich organische Stoffe sich durch das Xylem bewegen und diese Blätter auf diese Weise das Leben noch zu retten suchen.

Inzwischen ist der Reiz für den Wiedererzeugungsstoff zu schwach als dasz Regeneration einträte und alles stirbt ab.

Robinia pseudoacacia.

Dieser Baum empfindet sehr stark den Einfluss des Ringelschnittes. Die Blätter werden bald gelb und am 7. Aug. war der Baum schon ganz kahl; im folgenden Frühling war er schon tot. Auch folgende Bäume ergeben dasselbe Resultat:

Sorbus aucuparia, Syringa vulgaris, Sambucus nigra, Betula alba.

Die von uns untersuchten Bäume kann man — nach dem Grade des Einflusses des Ringelschnittes — in 4 Gruppen einteilen.

1. Gruppe. Bäume, bei denen, nach einigen Tagen die Blätter welk werden, z. B. *Aralia Ainsensis.*

2. Gruppe. Bäume, bei denen die Blätter eher als gewöhnlich gelb werden und welche selbst absterben, z. B. *Acacia, Sorbus, Betula.*

3. Gruppe. Bäume, die im folgenden Frühling noch Blätter entwickeln, welche aber klein sind, z. B. *Tilia, Populus.*

4. Gruppe. Bäume, die normale Blätter entwickeln, welche normal bleiben, z. B. Roskastanie.

Aus diesen Erscheinungen geht hervor dass die Beförderung von Stoffen nicht so einfach ist, wie man es wohl einmal hat hinstellen wollen und ausserdem, dass nicht bei allen Pflanzen dem Phloem dieselbe Bedeutung zugeschrieben werden kann. Wäre dies wohl der Fall, dann müssten sie auch alle auf dieselbe Weise reagieren.

Nerium oleander.

Bei dieser Pflanze scheint der Ringelschnitt äusserlich keinen Einfluss zu haben. An der oberen Seite — nicht an der unteren — tritt ein Callusring auf. Die Pflanze entfaltet in normaler Weise ihre Blätter und Blumen. Ende Juni 1933 blühte sie wieder normal. Diese Erscheinungen zwingen uns zu der Annahme, dass alles durch das Xylem hindurch befördert wird und gleichzeitig geht hieraus hervor, dass die normale Nahrungszufuhr nicht auf einem bestimmten Wege vor sich geht (S. Photo 7). Es bleibt natürlich fraglich, ob diese Stoffe ohne Ringelschnitt schon den Weg durch das Xylem benutzen oder ihn nur gebrauchen unter bestimmten Umständen. Bei einer späteren Untersuchung wollen wir versuchen diese Frage zu lösen.

Die verschiedenen Versuche haben ergeben, dass das Vermögen zur Regeneration von Stengelknospen in den Internodien vorhanden ist. Überall wo sie auftritt ist es immer der Callusring aus dem sie hervorgeht. Etwas Eigentümliches ist die Tatsache, dass die Regeneration nicht immer gleich stark in die Erscheinung tritt.

Bei *Ulmus scraba* z. B. sieht man zuerst auf dem Callusring des Ringelschnittes einige neue Stengelknospen und später, wenn man den Stamm absägt, eine sehr grosse Anzahl. Wir haben deren einmal 395 gezählt, sodass man hieraus folgern muss, dass der Wiedererzeugungstoff anfangs nur in beschränktem Masse vorhanden ist, wodurch die Regeneration nur schwach auftritt, und später in reichlichem Masse, sodass die Regeneration sehr zunimmt.

Genau so wie die Zahl der sich bei diesen Pflan-

zen entwickelnden Stengelknospen wechselt, ist auch ein Unterschied in der Zeitdauer der Entwicklung wahrzunehmen.

Auch das Alter der Pflanzen scheint hierbei eine Rolle zu spielen. In der Zeit welche zwischen dem Anfang des Versuchs und dem Sichtbarwerden der Knospen liegt, muss eine grosse Veränderung im Callusring vor sich gehen.

Man wird hier eine steigende Reihe finden müssen.

In einer folgenden Veröffentlichung hoffen wir hiervon eine Übersicht zu geben, erläutert durch Mikrophotos von Mikropräparaten.

Zusammenfassung der ersten und zweiten Abhandlung.

1. In den Internodien tritt Regeneration neuer Stengelknospen auf. Die Bedingungen, unter denen sie auftritt, sind unbekannt.

2. In nicht geringelten Bäumen ist der Wiedererzeugungstoff nur spärlich vorhanden, vermutlich in den Nahrungsspeichern. Dieser Stoff wird in kleinen Mengen mit der Saftbewegung befördert.

3. Der Wiedererzeugungstoff hat nur eine kurze Zeit das Vermögen zur Regeneration; der Stoff verliert seine Kraft.

4. Diese Erscheinungen treten erst dann auf, wenn das Leben der betreffenden Pflanzen gefährdet ist.

Meinen Kollegen und den Herren Professoren spreche ich meinen Dank aus für das mir entgegengebrachte Interesse, namentlich Herrn Professor Sprenger in Wageningen für die mir erschlossenen neuen Gesichtspunkte.

DESCRIPTION PRÉLIMINAIRE D'UNE ESPÈCE NOUVELLE DE FOURMI CONSTITUANT UN GENRE NOUVEAU

par C. Menozzi.

Grâce au concours du Rév. Père H. Schmitz S.J. de Valkenburg je viens de recevoir de nombreux spécimens d'une fourmi, ramassés par M. van Bengakalis à Sumatra et envoyés par M. le Dr. Franssen de Buitenzorg. Il s'agit, me semble-t-il, d'une nouvelle espèce représentant un genre nouveau que je décris dans cette note.

Gen. *Gauromyrmex* n. g.

Ouvrière. — Facies du genre *Vollenhovia* dont il semble se rapprocher par la forme de l'épistome bicaréné et creusé au milieu, les arêtes frontales très courtes, l'épinotum mutique et le petiole presque sessile, s'en distingue surtout par les antennes bien plus minces et allongées de 11 articles.

Genotype

Gauromyrmex bengakalisi n. sp.

Noire. Mandibules, antennes, sauf la massue brunâtre, col du pronotum, trochanters, articulation des cuisses, tibias et tarsi roux jaunâtres. La tête est luisante et lisse, excepté le devant qui est strié, le thorax et le pédicule sont mats, ponctués-reticulés avec quelques rides longitudinales sur le dos, le gastre et les pattes lisses et luisants.

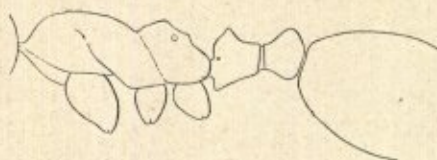
Pilosité dressée blanchâtre, épaisse et courte, tronquée et très clairsemée sur le corps, plus longue sur le gastre; ces poils sont microscopiquement barbelés, comme chez *Leptothorax*. Pubescence adjacente assez espacée sur le corps, plus relevée, plus longue et abondante sur les membres.

Tête aussi longue que large, à peine rétrécie en avant, le bord occipital légèrement concave, les côtés et les angles postérieurs arrondis. Palpes

maxillaires de trois articles, les labiaux de deux. Les mandibules sont lisses, avec quelques points pilifères épars, armées de 5 dents. Antennes plutôt minces et allongées, de 11 articles, avec une massue de trois articles; le scape, récliné, est distant du bord postérieur de la tête de la longueur du premier article du funicule. Celui-ci a les articles 2—7 plus larges que longs et la massue plus longue que le reste du funicule. Les yeux sont presque plans et situés un peu en avant du milieu des côtés.

Thorax un peu plus étroit que la tête, avec la suture promésotale nulle sur le dos, la mésoépinotale forte et assez enfoncée dans un sillon. Pronotum arrondi devant, faiblement bordé sur les côtés non épaulé. La face basale de l'épinotum est plus large que longue, convexe de droite à gauche, formant avec la face déclive un angle distinct mais

mousse et très ouvert; la première bien plus courte que la seconde qui est obliquement tronquée, nettement bordée et pourvue au milieu de chaque côté d'un denticule. Le premier segment du pédicelle est très brièvement pétiolé, le dessous avec un large appendice triangulaire devant, le noeud à sommet aigu sur le profil à déclivité antérieure convexe, la postérieure concave; vu d'en dessus le noeud est un peu plus long que large, avec les côtés parallèles et subbordés. Postpétiole presque le double plus large que long, plus large que le précédent article, arrondi sur le profil, Tergite basal du gastre faiblement tronqué. Pattes courtes avec les cuisses renflées.

Long. mm 2—2.3.

Plusieurs exemplaires capturés par M. van Bengkalis dans les forêts de Boven-Mandan (Beringin) à Sumatra, M. le Dr. Franssen nous fait savoir que cette fourmi bâtit des nids de résine d'arbres d'une manière semblable à *Paratopula ceylonica* var. *sumatrensis* For.

KORTE MEDEDEELINGEN.

EINE NEUE TRIGONA VON SUMATRA (HYMENOPTERA, APIDAE)

von

Prof. Dr. H. Friese, Schwerin i. M.

Trigona pygmaea n. sp. ♀ — Kleinste Art des Sunda-Archipels und zur Gruppe *Tr. ventralis* Sm. gehörend, infolge des weissgefärbten 1. Segments.

♂ schwarz bis schwarzbraun, kurz und dünn weiss behaart; Mandibel, Labrum und Vorderrand des Clypeus weissgelb; Antenne hellgelbbraun, Geissel oben schwarzbraun, Mesonotum glatt, glänzend, kahl und nur die Ränder dicht weisslich gefranst, Scutellum ebenso. Abdomen heller- oder dunkelbraun (? ob genügend ausgefärbte Exemplare!), glatt glänzend, Segment 1 weissgefärbt, die Segmentränder weisshäutig. Ventralsegmente weiss und glatt. Beine schwarzbraun, Tarsen heller, weisslich behaart, Tibien III und Metatarsus nicht auffallend gebildet. Flügel hyalin, stark irisierend, Adern braun, Tegulae hellbraun. Länge 2 mm, Breite 1 mm.

♂ mehrfach von Beringin, in den Wäldern oberhalb Mandau (Sumatra), v. Bengkalis leg. im Juli 1933. — (Vulgärname = kloeloet itam ketjid).

COLLEMBOLA UIT LIMBURG.

Van den Eerw. Fr. Ignacio Sala de Castellarnau ontvingen wij ter publicatie een lijstje van Collembola in Aalbeek en omstreken door hem gevangen. Hij merkt daarbij op: „I must thank to my friend Frederic Bonet of the National Museum of Madrid for the classification of these specimens, which at present are in his collection”.

Fam. Tomoceridae.

1. *Tomocerus minor* (= *Macrotoma plumbea* Oudem. (nec Tullb.) Nuth 1932.
2. *T. (Pogonognathus) flavescens* (= *Macrotoma flavescens*) Hulsberg.

Fam. Entomobryidae.

3. *Lepidocyrtus lanuginosus*, Hulsberg, Aalbeek.
4. *Lepidocyrtinus domesticus*, Aalbeek, Nuth.
5. *Sira platani* var. *corticalis*, Hulsberg.
6. *S. platani* var. *nigromaculata*, Aalbeek.
7. *Entomobrya nivalis*, Aalbeek.
8. *Orchesella cincta*, Nuth.

Fam. Sminthuridae.

9. *Allucma fusca* (= *Sminthurus fuscus*) Nuth, Hulsberg.
10. *Dicyrtoma minuta* (= *Papirius minutus*), Aalbeek.
11. *Ptenothrix atra* v. *setosa*, Aalbeek.

BOEKBESPREKING.

DE BLOEMEN EN HAAR VRIENDEN

door Dr. Jac. P. Thyse. Uitgave Verkade's Fabrieken N. V., Zaandam.

Dit jaar heeft Verkade ons verrast met een pracht-album over een heerlijk onderwerp „Bloemen en haar vrienden”. De titel toovert ons al een kleurenweelde voor oogen, een kleurenweelde, die werkelijkheid wordt bij 't zien van de prachtige, kleurrijke platen en plaatjes. De druktechniek schrijdt steeds voort en de resultaten ervan zien wij elk jaar weer opnieuw in de prachtige, sympathieke reclame-uitgave van de Zaansche N. V. Ik heb diverse afbeeldingen vergeleken met exemplaren uit de rijke entomologische verzameling, die ons Museum bezit, maar de weergave is prachtig natuurgetrouw.

„De bloemen en haar vrienden”. Hoeveel van de verzamelaars zullen denken aan hefboom- en klepmechanisme en andere merkwaardigheden uit de biologie der bestuiving.

Dr. Thyse weet als steeds belangwekkend en duidelijk te vertellen over dit mooie onderwerp en 't is, alsof wij met hem buiten wandelen en de frischheid van een mooien lentedag ons tegemoet waait. Ik heb genoten van den tekst. „Eenige grepen uit de Geschiedenis” geeft in korte trekken voortreffelijk de oude en nieuwe meeningen weer. Wat zou ik graag dit album in vele, vele handen zien. De belangstelling er voor is zeer groot, dat merkte ik reeds bij mijn leerlingen.

Over band, lettertype en bladverdeeling niets dan lof. En dat Verkade dit keer 140 plaatjes uit-geeft, lijkt me zeer tactisch, want ik heb waargenomen, dat 't verzamelen van meer dan 200 plaatjes ontmoedigend werkt op vele, heusch wel enthousiaste verzamelaars.

W.

LONG'S WERKEN.

„Onze boeken zijn als kinderen van ons; zelf kennen we hun fouten, maar 't verheugt ons, als anderen hun goede eigenschappen zien.”

LONG.

Wanneer ouders van mijn leerlingen of leerlingen zelf mij vragen om enkele titels van goede boeken op biologisch gebied, dan hoef ik gelukkig niet lang te aarzelen. Er zijn in ons land in de laatste 10 jaren prachtige boeken verschenen, op de levende natuur betrekking hebbende en geschikt voor kinderen, maar een bijzondere voorliefde heb ik voor de boeken van Long, uitgave van Brusse N.V. te Rotterdam. Achtereenvolgens zijn in de Nederlandsche vertaling verschenen: Dierenleven in de wildernis, Kijkjes in het dierenleven, Het boschvolkje. Op eenzame zwerftochten, Boschgeheimen, Een broertje van den Beer, Op herten uit, Zonder geweer op jacht, De grijze wolf, Langs dierenpaden in het hooge noorden, Thuis in de wildernis, Het vroolijke boschtooneel, Heel het bosch speelt mee, Moeder Natuur, Leven en sterven der dieren in de wildernis, Hoe de dieren spreken. (Prijs f 1.90).

Toen Long's eerste verhalen in Amerika verschenen, wekten zij veel tegenspraak bij hen, die nooit de dieren in hun milieu hadden waargenomen. Sommige verhalen leken zoo ongelooflijk (o.a. 't zelfspalken van een gebroken loopbeen bij enkele vogels) en toch tal van feiten door hem medegedeeld, konden later met bewijzen worden gestaafd. Wat een schat van wetenswaardige dingen vermeldt Long in zijn eerst verschenen werken. De geschiedenis van een snip, die haar jongen meedraagt tusschen de pooten (zie ons Maandblad blz. 78) vindt U er in vermeld. Zijn werken, ontstaan uit oude dagboeken, zijn vaak van een aangrijpende innigheid en al idealiseert hij, vooral in de latere boeken, de natuur wel, zij spreken tot hart en verstand. Geven zijn eerste boeken ons vooral zijn waarnemingen in bosch en velden weer, zijn latere werken dragen sterk 't stempel der bezinning en zijn daarom voor jongeren (12 tot 16) niet zoo geschikt. Maar de oudere kinderen, die willen theoretiseeren over 't hoe en waarom, zullen ze met graagte lezen en de uitdrukkingen selectie, strijd om 't bestaan, instinct krijgen inhoud.

De taal is zeer goed en vaak van eenvoudige schoonheid, zoodat ook hierom deze boeken alleszins zijn aan te bevelen. Niet alleen voor de jongeren zijn Long's werken lezenswaardig, maar ook de volwassenen zullen met belangstelling deze boeken lezen en herlezen. Steeds wanneer ik deze boeken leende uit de schoolbibliotheek, kwamen de leerlingen ze terugbrengen met 't gezegde: „Vader en Moeder vond 't ook zoo mooi”.

Lees deze merkwaardige boeken en ge zult zeggen: „'t Zijn juweeltjes”.

W.

Het Natuurhistorisch Museum te Maastricht is geopend dagelijks van 9—12 en 2—5 uur.

Toegang voor leden kosteloos; voor niet-leden f 0.25.

In een achttal zalen vindt men een uitgebreide verzameling Limburgsche fossielen uit het Karboon en het Krijt en uit de Klei-, Zand-, Grind- en Leemgroeven. Bovendien verzamelingen van in 't wild levende Limburgsche dieren en planten. (Plantentuin).

ABONNEERT U OP:

„DE NEDERMAAS”

LIMBURGSCH GEÏLLUSTREERD MAANDBLAD,

MET TAL VAN MOOIE FOTO'S

Vraagt proefexemplaar:

bij de uitgeefster Drukk. v.h. Cl. Goffin, Nieuwstraat 9.

Prijs per aflevering **fl. 0.40** — per 12 afleveringen franco per post
fl. 4.-- bij vooruitbetaling, (voor Buitenland verhoogd met porto).

Hierlangs afknippen.

BESTELKAART VOOR BOEKWERKEN

Aan Drukkerij v.h. CL. GOFFIN

Nieuwstraat 9,

MAASTRICHT

Ter Drukkerij voorh. Cl. Goffin, Nieuwstraat 9,
is verkrijgbaar:

De Nederlandsche Mieren en haar Gasten

door

P. H. SCHMITZ S. J.

(146 bladzijden, met 56 figuren).

Ingenaaid fl. 1.90, gebonden fl. 2.40 per exemplaar.

Dit mooie boek is, om wille van inhoud en **stijl**, zeer geschikt als **leesboek**
op Hoogere Burgerscholen, Gymnasia en Kweekscholen.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen :

.....ex. **Avifauna der Nederlandsche Provincie Limburg**

* Ingenaaid à Fl. 9.50 per stuk } plus 50 ct. porto
* Gebonden á Fl. 11.— per stuk }

.....ex. **Aanvullingen à Fl. 1.50 p. stuk, plus 15 ct. porto.**

Adres:

Naam: